Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
Sayı: 59, Güz 2016, s. 165-180
Makalenin geliş ve kabul tarihleri: 11.04.2016-03.10.2016

YAZDIĞI ESERLERDE ATATÜRK'Ü TANIMAK VE ANLAMAK: M. KEMAL ATATÜRK'ÜN KARLSBAD HATIRALARI

Hakan UZUN[*]

ÖZ

Mustafa Kemal Atatürk, tedavi olmak amacıyla gittiği Karlsbad'da bir günlük tutmuştur. Afet İnan tarafından yayıma hazırlanan söz konusu günlükten, Atatürk'ün birtakım kişilik özelliklerine, alışkanlıklarına kısaca özel yaşamına dair bazı bilgiler elde edilebilmektedir. Öte yandan günlük, onun yaşadığı dönemin sorunlarına yönelik ürettiği çözüm önerileri ile düşünce dünyasına yönelik bilgileri de barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Mustafa Kemal Atatürk, Karlsbad, Hatıra, Ayşe Afet İnan, Anı*

RECOGNITION AND UNDERSTANDING MUSTAFA KEMAL ATATÜRK IN THE WORKS HE WROTE

ABSTRACT

Mustafa Kemal Atatürk kept a diary in Karlsbad where he went to be treated. From the related diary which was prepared to publish by Afet İnan Atatürk's characteristic features, his routines in brief some information about his special life could be obtain. On the other hand, the diary included the solutions towards problems of the periodhe lived and his world of thought.

Keywords: *Mustafa Kemal Atatürk, Karlsbad, Memory, Ayşe Afet İnan*

[*] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-Posta: hakanuzun@ankara.edu.tr

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk'ün, hemen her koşulda kitap okuduğu ve okumayı bir yaşam biçimine dönüştürdüğü kendisine ait anılarından anlaşılabildiği gibi, bu özelliği yakın çevresi tarafından da belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, duygu ve düşüncelerini edebi bir dille söylemek istediğine yönelik bir merakının ve yeteneğinin olduğu ve günlük tutmayı bir alışkanlığa dönüştürdüğü de yine hem kendisi tarafından hem de birçok anıda dile getirilmiştir.[1]

Bu özellikleri ve alışkanlıkları nedeniyle Mustafa Kemal Atatürk'ten günümüze birçok eser kalmıştır. Artık pek çoğu bir belge niteliği de taşıyan bu eserlerinin gün ışığına çıkarılması, tümünün bir araya toplanması ya da yaptığı konuşmaların bir araya getirilmesine yönelik çalışmalar ise yıllar boyu devam etmiş ve özverili çalışmaların sonucunda önemli bir külliyat oluşturulabilmiştir.[2] Bunlara bakılarak, eserlerini; anıları, günlükleri, mektupları, tuttuğu notlar, söylev ve demeçleri, bildirileri, telgrafları, raporları, askerlik mesleği ile ilgili çevirileri ve yazdığı kitaplar olmak üzere sınıflandırmak mümkündür.

Mustafa Kemal Atatürk, 1908 ile 1918 tarihleri arasında askerlik mesleği ile ilgili olarak çeşitli kitap çevirileri yapmış ve kitaplar yazmıştır. Bu konudaki eserleri, Takımın Muharebe Talimi (1908), Cumali Ordugâhı (1909), Beşinci Kolordu Erkân-ı Harbiye Tabiye Tatbik ve Seyahati (1911), Bölüğün Muharebe Talimi (1912), Taktik Meselesinin Çözümü ve Emirlerin

---

[1] Afet İnan, "Atatürk'ün (1915–1916–1918) Hatıra Defterinden: Okuduğu Kitaplar", **IX. Türk Tarih Kongresi 21–25 Eylül 1981**, C.III, Ankara, 1989, s. 1518–1524.

[2] Bu konudaki en bilinen çalışmalardan biri, Nimet Arsan tarafından derlenmiş olan "*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*" adlı kitaptır. Bunun dışında, Enver Ziya Karal'ın "*Atatürk'ten Düşünceler*", Utkan Kocatürk'ün "*Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*" ve "*Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe*", Arı İnan'ın "*Düşünceleriyle Atatürk*", Harp Akademileri Komutanlığı'nın yayımladığı "*Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri*", Arı İnan'ın "*Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir – İzmit Konuşmaları*", Zeynep Korkmaz'ın "*Atatürk Türk Dili Belgeler*", Danıel Dumoulın'ın "*Atatürk'ten Düşünceler*", Sadi Borak'ın "*Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev Demeç Yazışma ve Söyleyişileri*" ve "*Atatürk'ün Özel Mektupları*", Fethi Naci'nin "*100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri*", Çetin Altan'ın "*Atatürk'ün Sosyal Görüşleri*", Afet İnan'ın "*M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*" ve "*Atatürk'ten Mektuplar*", Anıtkabir Derneği'nin yayımladığı 12 ciltlik "*Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*", M. Sunullah Arısoy'un "*Mustafa Kemal Atatürk'ün Söyleyip Yazdıkları*", Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı'nın yayımladığı "*Atatürk'ün Dil Yazıları I (Sözlük Çalışmaları)*" gibi çalışmaları sayabiliriz. Günümüze kadar, Atatürk'ün bütün yazdıklarının, konuşmalarının, telgraf ve beyannamelerinin bir araya toplanması konusunda yapılan en kapsamlı çalışma ise Kaynak Yayınları'nın 30 cilt olarak yayımladığı "*Atatürk'ün Bütün Eserleri*" adlı çalışmadır.

Yazılmasına İlişkin Öğütler (1916), Ta'lîm ve Terbiye-i Askeriyye Hakkında Nokta-i Nazarlar (1916), Zabit ve Kumandan İle Hasbihal (1918), Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe, Arıburnu Muharebeleri Raporu şeklinde sıralanabilir.[3]

Gazetecilik merakı olan ve gazeteciliği kendisi için bir meslek olarak da düşünmüş olan Mustafa Kemal Atatürk,[4] Mütareke döneminde İstanbul'da bulunduğu sırada yakın arkadaşı Ali Fethi Bey'le (Okyar) birlikte 1 Kasım 1918 ile 21 Aralık 1918 tarihleri arasında toplam 51 sayı yayımladıkları Minber adlı günlük bir gazete de çıkarmışlardır.[5]

Onun, kamuoyu tarafından en bilinen eseri ise 15-20 Ekim 1927 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kongresinde söylediği ve 1928 yılında kitap haline de getirilmiş olan Nutuk adlı eseridir. Okunduğu dönemde yalnız Türkiye'de değil, yurt dışında da ilgiyle karşılanan Nutuk, söyleniş süresinin uzunluğu, içeriği ve yarattığı etki itibarıyla Türk eğitimi ve siyasetinde özel bir yere sahip olmuştur.[6]

Bunların dışında, 17 Kasım 1930 - 6 Ocak 1931 ile 26 Ocak 1931 - 2 Mart 1931 tarihleri arasında yaptığı[7] yurt içi gezileri sırasında, eğitim, sağlık, maliye, ekonomi, adliye, bayındırlık gibi birçok alanla ilgili olarak, hem kendi gözlemlerine hem de vatandaşlarla yaptığı sohbetlerden elde ettiği verilere dayanarak, ülkenin içinde bulunduğu sorunlar ve bunların çözümüne yönelik önerilerinin bulunduğu raporlar hazırlamıştır.

Öte yandan, 1931 yılından itibaren orta öğretim kurumlarında okutulmaya başlanan "*Vatandaş İçin Medeni Bilgiler*" kitabının birinci

---

[3] **Atatürk'ün Askerliğe Ait Eserleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1959, s. 9; Hüsnü Özlü, "Atatürk'ün Yazdığı 'Taktik Meselesinin Çözümü ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler' Adlı Eserin, Onun Liderlik Özellikleri Açısından Analizi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 48, ss. 815-838, (Güz 2011), s. 819; Hakan Arslantürk, "Düşünceleri, Eserleri Ve Uygulamalarının Işığında Atatürk Ve Askerlik", Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, **Atatürk Haftası Armağanı**, Sayı: 39, ss. 121-134, (10 Kasım 2012), s. 122 vd.

[4] Şerafettin Turan, **Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004, s. 694.

[5] Erol Kaya, **Mustafa Kemal Atatürk'ün İlk Gazetesi Minber Açıklamalı Çevirisi**, Ebabil Yayınları, Ankara, 2007, s. 1-23.

[6] Hakan Uzun, **Atatürk ve Nutuk**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s. XIX.

[7] 17 Kasım'da yaptığı ilk gezisi sırasında, Kayseri, Sivas, Tokat, Turhal, Amasya, Çarşamba, Samsun, Trabzon, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne'yi ziyaret etmiştir. **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C. 24, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008, s.315; 26 Ocak 1931'de başlayan ikinci inceleme gezisinde İzmir, Balıkesir, Aydın, Denizli, İçel, Mersin, Adana, Malatya ve Konya'yı ziyaret etmiştir. **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, C. 25, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009, s. 21; **Atatürk Seyahat Notları (1930-1931)**, Yayına Haz.: Gürbüz Tüfekçi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998, s. 67.

bölümü de büyük oranda, Mustafa Kemal Atatürk'ün hem kendi el yazısıyla yazdığı hem de Afet İnan'a yazdırdığı notlardan oluşmuştur.[8]

Onun bir diğer eseri de "*Geometri*" adlı kitabıdır. Geometri öğretmenleri ile birlikte, 1936-1937 kışında Dolmabahçe Sarayı'nda çalışıp hazırladığı bu eserle, matematik terimlerini Türkçeleştirmiştir. Bu eserde, matematikle ilgili terimler üretmiş, bunlar ders kitaplarına alınmış[9] ve böylelikle eğitim dilinin Türkçeleşmesine ve Türkçenin bir bilim dili olabileceği konusuna somut bir katkı sağlamıştır.

Atatürk'ün anıları ise ya doğrudan doğruya kendisinin tuttuğu notların ya da zaman zaman gazetecilere anlattığı yaşam öyküsünün gazetelerde yayımlanmasıyla meydana gelmiştir. Bunlardan biri "*Atatürk'ün Hatıra Defteri*" adıyla yayımlanmıştır. Güneydoğu'da 16. Kolordu Komutanı iken, 7 Kasım 1916 ile 25 Aralık 1916 günleri arasında tuttuğu notlardan oluşmuş ve o tarihte yaveri olarak görev yapan Yedek subay Şükrü Bey'e (Tezer) verilen günlük, içinde Şükrü Bey'in (Tezer) anılarının da yer aldığı bir şekilde, 1972 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından basılmıştır.[10]

Atatürk'ün, Harp Okulu öğrencilik yıllarından başlayıp 1933 yılına kadar geçen zaman içinde doğrudan kendisi tarafından yazılmış olan defterler de, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı tarafından "*Atatürk'ün Not Defterleri*" adıyla, 12 cilt olarak yayımlanmıştır. Söz konusu defterlerde, harp tarihini ilgilendiren birtakım bilgiler bulunduğu gibi, tutulan notlardan Atatürk'ün yaşadığı dönemin iç ve dış siyasi, askeri ve toplumsal gelişmelerine yönelik olarak yaptığı değerlendirmelere ve özel yaşamına ait bazı bilgilere de ulaşılabilmektedir.[11] Atatürk'ün not

---

[8] A. Âfet İnan, **Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

[9] Şerafettin Turan, **Atatürk ve Ulusal Dil**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981, s. 49-50; Mustafa Kemal Atatürk'ün yaptığı bu çalışmadan örnek vermek gerekirse: Müselles yerine üçgen, zaviye yerine açı, şakuli yerine düşey, müselles-i kaim-üz zaviye yerine dik üçgen, müselles-i mütesaviyül adla yerine eşkenar üçgen, müselles-i muhtelif-ül adla yerine çeşit kenar üçgen, müselles-i mütesaviyüs sakeyn yerine ikizkenar üçgen gibi terimlerin yanı sıra uzay, yatay, yüzey, düzey, boyut, kesir, dar açı, yöndeş açılar, iç ters açı, dış ters açı, dörtgen, beşgen, köşegen, yamuk, eğri, eğik, çap, yarıçap, kesek, kesit, yay, kiriş, teğet, ayrıt, izdüşüm, içbükey, dışbükey, artı, eksi, çarpı, bölü, çember, konum, eşit, eşkenar, toplam, oran, türev, alan, varsayı, gerekçe, kırık gibi terimler de Atatürk tarafından türetilmiştir. **Geometri**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2000, s. VI; Özer Ozankaya, **Cumhuriyet Çınarı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s. 249.

[10] Bu anılar, ilk olarak Kasım 1965'te, Uluğ İğdemir tarafından Sümerbank Dergisi'nin 53. sayısında, "Atatürk'ün Günceleri" adıyla yayınlanmış ve burada özellikle Atatürk'ün okuduğu kitaplar üzerinde durulmuştur. Şükrü Tezer, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, eserin sunuş yazısı.

[11] **Atatürk'ün Not Defterleri**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, C. I - XII, Ankara, 2004 - 2009.

defterlerinin dışında kalan notları ise yine aynı kurum tarafından, "*Türk Tarihi Yazıları Mustafa Kemal Atatürk*" adıyla yayımlanmıştır.[12]

Günlükleri dışında, Atatürk'ün yaşamına ait bilgilerin bir kısmı da kendisinin gazetecilere verdiği röportajlar sırasında ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, Çanakkale Savaşı ile ilgili olarak Ruşen Eşref'e (Ünaydın) anlattıklarını içeren röportajdır. Atatürk'ün Çanakkale Savaşları'nın, kendisinin doğrudan kumanda ettiği ve şahit olduğu saflarını anlattığı bu röportajı, 1918'de Yeni Mecmua'nın Çanakkale özel sayısında "*Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat*" adıyla yayımlandıktan sonra, 1930 tarihinde kitap haline dönüştürülmüştür.[13] 10 Ocak 1922 günlü Vakit gazetesinde "*Hayatına Ait Hatıraları*" adıyla bir kısım anıları yayınlanmıştır. Milliyet ve Hakimiyet-i Milliye'deki anıların ilk sunuş yazısı ile Vakit başyazarı Ahmet Emin Yalman'a anlattığı bu anıları, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri adlı esere de konulmuştur.[14] Öte yandan 1926'da Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayımlanmak üzere Falih Rıfkı Atay'a anlattığı ve 1914-1919 yıllarını kapsayan anıları da dönemin Milliyet ve Hakimiyet-i Milliye gazetelerinde yayımlanmıştır.[15]

Ayşe Afet İnan tarafından yayımlanan "*M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları*" adını taşıyan eser ise Atatürk'ün tedavi için gittiği Karslbad'da tuttuğu günlüğe dayanmaktadır. Karlsbad, günümüzde Çek Cumhuriyeti sınırları içinde, Bohemya bölgesinde bulunan Karlovy Vary'dir. Kaplıcalarıyla, kâğıt helvaları ve porselenleri ile ünlü olan bu turizm kenti, Batı Bohemya'da 1370'de İmparator Karl IV tarafından kurulmuştur. İçme kürü, banyo kürü ve çamur banyosu olmak üzere kaplıca tedavisi yapılan bu yerleşim yerinde, çok sayıda kaplıca vardır. Ayrıca Uluslararası Karlovy Vary Film Festivaliyle de bilinen ve "*Kralın Banyosu*" anlamına gelen şehir dünyadaki pek çok ünlü siyasi, asker ya da sanatçı tarafından ziyaret edilmiştir.[16]

Mustafa Kemal Atatürk, 30 Haziran 1918 Pazar gününden 28 Temmuz 1918 Pazar gününe kadar tuttuğu ve yaklaşık bir aylık süreyi kapsayan günlüğünde, tedavisine, yaptığı gezintilere, sohbetlerine, okuduğu kitaplara, dönemin askerî, siyasî ve sosyal sorunları ile ilgili düşüncelerine yer

---

[12] **Türk Tarihi Yazıları Mustafa Kemal Atatürk**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008, eserin sunuş yazısı.

[13] Ruşen Eşref, **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal İle Mülâkat**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s. 1-2.

[14] Sami N. Özerdim, "Cumhuriyet'in Ellinci Yılında: Atatürk'ün Yazıları, Sözleri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 28, Sayı: 3, ss. 127-141, 1973, s. 128-129.

[15] Falih Rıfkı Atay, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları**, Bateş Yayınları, İstanbul, 1998, s. 5–6.

[16] (**https://tr.wikipedia.org/wiki/Karlovy_Vary**) Erişim tarihi: 03.01.2016.

verirken geleceğe yönelik tasavvurlarını da anlatmıştır.[17] Askerlik mesleğine yönelik bakış açısını da ifade ettiği[18] bu eserden, Onun kişiliğine yönelik bazı bilgilere de ulaşılabilmektedir.

Bu makalede ise söz konusu bu günlüğün analitik bir şekilde incelenmesi hedeflenmiş ve çalışma Karlsbad'da tutulan günlük üzerine inşa edilmiştir. Öte yandan, inceleme sırasında Atatürk'ün diğer eserlerinde dile getirdiği düşüncelerinden de bazı örnekler verilerek eserleri arasında karşılaştırmalı analizler yapılmaya çalışılmış, ayrıca çalışma sırasında Atatürk üzerine yazılmış biyografilere ve hatıralara da müracaat edilmiştir.

M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları

Günlükteki verilerin daha sağlıklı bir açıdan değerlendirebilmesi için tarihsel bir arka plan oluşturmak amacıyla, Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad'a tedaviye gitmeden önceki yaşamına kronolojik olarak ve özet bir şekilde bakmak gerekirse, 1911 yılında İtalyanlarla yapılan Trablusgarp Savaşı sırasında, Tobruk ve Derne bölgesinde İtalyanlara karşı Tobruk Savaşı'nı kazanmıştır. 6 Mart 1912'de de Derne Komutanlığına atanmıştır. Ekim 1912'de Balkan Savaşı başlayınca Gelibolu ve Bolayır'daki birliklerle savaşa katılmıştır. Dimetoka ve Edirne'nin geri alınışında hizmetleri olmuş, 27 Ekim 1913 yılında da Sofya Ateşemiliterliği görevinde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı başladığında ise 19. Tümeni kurmak üzere Tekirdağ'da görevlendirilmiştir. Söz konusu savaşta, Çanakkale Cephesi'nde büyük başarıların altına imza atmış, 14 Ocak 1916'da karargâhı Edirne'de bulunan 16. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır. 16. Kolordu'nun Edirne'den, Diyarbakır'a kaydırılması kararı üzerine 26 Mart 1916'da Diyarbakır'a gelerek 16. Kolordu'nun komutasını üzerine almıştır. Burada, Rus kuvvetleriyle savaşmış, Muş ve Bitlis'in geri alınmasını sağlamıştır. Şam ve Halep'teki kısa süreli görevlerinden sonra da 1917'de İstanbul'a gelmiş ve Velihat Vahidettin Efendi ile birlikte Almanya'ya giderek cephede incelemelerde bulunmuştur.[19] Özetle, Mustafa Kemal Atatürk Karlsbad'a gittiği sırada, 1911 yılından itibaren pek çok cephede savaşmış ve özellikle Çanakkale Cephesi başta olmak üzere Birinci Dünya Savaşı'nın başarılı komutanlarından biri olmuştur. Ayrıca kısa bir süre sonra tahta geçecek olan Vahidettin ile de bir yakınlık kurmuştur.

Vahdettin ile birlikte gittiği Almanya seyahatinden dönen Mustafa Kemal Atatürk, sol böreğindeki bir iltihaplanma nedeniyle hastalanmış ve

---

[17] Afet İnan, **M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s.VII, 24-25.

[18] İnan, **Karlsbad Hatıraları...**, s.41-42.

[19] Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1992, s. 12-64.

yaklaşık bir ay yatağından çıkamamıştır. Hastalığı nedeniyle çok acı çekmiş, ancak Türkiye'de tedavi edilemeyince, arkadaşı Dr. Rasim Ferit'in önerisiyle tedavisini yurt dışında yaptırmaya karar vermiştir.[20] Gerekli izinleri aldıktan sonra da 25 Mayıs 1918'de, emireri Şevki ile birlikte, Viyana'ya gitmek üzere yola çıkmıştır. Viyana'da Bristol Oteli'ne yerleşmiştir. Dr. Buyes'in tavsiyesi ile muayene olduğu Ürolog Prof. Dr. Otto Zuckerkandl kendisinde kolibasili olduğunu tespit etmiş ve Cottage Sanatoryumu'na yatmasını önermiştir. Bir süre burada tedavi olduktan sonra, doktorunun isteğiyle kaplıca tedavisi görmek üzere 30 Haziran 1918 akşamı trenle Karlsbad'a doğru hareket etmiştir. Burada, haftalığı 140 krona, Rudolfs Hof adlı konağın bir dairesine yerleşmiştir.[21] Karlsbad'da Dr. Vermer adında biri tarafından tedavi edilmiştir.[22] Ancak kendisinin ifade ettiği üzere bu tedaviden istediği sonucu alamamış ve tam olarak iyileşememiştir.[23]

Mustafa Kemal Atatürk tedavi için Karlsbad'da bulunduğu sırada bir günlük tutmuştur. Bu günlük, manevi kızı Ayşe Afet İnan tarafından yayıma hazırlanmıştır. İnan'ın belirttiğine göre, söz konusu günlük, 1931'de tarih çalışmalarının yapıldığı bir sırada, Çankaya'daki eski köşkün kütüphanesinde kendisi tarafından keşfedilmiştir. Bu keşfini Atatürk ile paylaştığında ise bu durumdan çok memnun olan Atatürk, günlüğünü ileride yayımlamak üzere İnan'a vermiştir.[24]

"*Karlsbad'da Geçen Günlerim*" başlığı adı altında tutulan günlük, 21 boy ve 15 cm eninde olan altı defterden meydana gelmiştir. 158 sayfadan ibarettir. Defterlerdeki notlarda, gün ve saat belirtilmiştir. Altıncı defter, yalnızca bir sayfadan ibarettir ve Karlsbad'dan, Viyana'ya geldiği güne aittir. Günlük, eski harflerle yazılmış olmasına karşın, 13 Temmuz 1918 – 14 Temmuz 1918 günlerine ait 94 – 134 sayfalar arasındaki kısımlar tamamen

---

[20] Bu durumu Lütfi Simavi Bey anılarında şöyle anlatmıştır: "*...giderken Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaretle arz-ı veda etmiştim. Etibbanın (doktorların) tavsiyesi mucibince kendisinin de beray-ı tedavi Karlsbad'a gitmek üzere harbiye nezaretinden mezuniyet istediğini söyledi...*" Hikmet Bayur, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990, s. 150.

[21] Andrew Mango, **Atatürk**, Remzi Kitabevi, Türkçesi: Füsun Doruker, 3. Basım, İstanbul, 2004, s.214; Fabio L. Grassi, **Atatürk**, Çev.: Eren Yücesan Cendey, Turkuvaz Kitap, İstanbul, 2009, s.124; George W. Gawrych, **Genç Atatürk Osmanlı Zabitinden Türk Devlet Adamına**, Doğan Kitap, İstanbul, 2014, s.87; Uluğ İğdemir, **Atatürk'ün Yaşamı 1881-1938**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1980, s.117; Turan, **Mustafa Kemal…**, s.150-151; Klaus Kreiser, **Atatürk**, Çev.: Dilek Zaptçıoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.150; İnan, **Karlsbad Hatıraları...**, s.29.

[22] İnan, **Karlsbad Hatıraları…**, s.29.

[23] Günlüğünde bu durumu şöyle belirtmiştir: "*Karlsbad'da, ettiğim istifade me'mûl edilen derecede değildir. Rahatsızlıklarımın asârı henüz mevcuttur.*" **a.g.e.**, s. 60.

[24] **a.g.e.**, s.24.

Fransızca yazılmıştır. Ayrıca bazı sayfalarda yine Fransızca cümlelere yer verilmiş ve yabancı isimler de Latin harflerle belirtilmiştir.[25]

Günlük incelendiğinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün mutlaka her günün sonunda o gün yaşadıklarını not etmediği görülmektedir. Bunu ertesi güne bıraktığı gibi, günleri birleştirerek not aldığı da olmuş,[26] bazen de bir gün önce yaşadığı olayların sonuçlarını da içine alan bir şekilde notlar almıştır.[27] Ayrıca günlüğüne yaşadığı her şeyi de kaydetmemiştir. 27 Temmuz 1918'de, günlüğüne yazdıklarıyla bunu büyük bir açık yüreklilikle itiraf etmiş ve bu konuda şunları söylemiştir:

"*Karlsbad'da geçen günlerimin hatıratını tamamen ve olduğu gibi bu defterlere tevdi edemedim. Bunun iki sebebi var, birincisi lüzumu kadar yazı yazmak için vakte mâlik olamadım; ikincisi her düşündüğümü, her yaptığımı yani bütün esrar-ı fikrîye ve hayatîyetimi bu defterlere nasıl emniyet edebilirdim. Hattâ bu yazdıklarımı bile birgün, ihtimâl pek yakın bir günde mahvetmiyecekmiyim. Şimdiye kadar hep öyle olduğu içindir ki, mazbut bir hatıra ve mecmuam yoktur…*"[28] derken, günlüğün bir başka sayfasında da "*Bu iki günün suret-i güzerânını yazmıyacağım. Birçok hatıratım gibi bunların da nisyâna karışmasında beis var. Yalnız şu kadar diyelim ki, insanlar hakikati daima gizlerler.*"[29]

Günlüğünden anlaşıldığına göre, Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad'ki günleri, tedavisinin dışında, oldukça yoğun geçmiştir. Zamanının bir kısmını düzenli bir şekilde kitap okuyarak geçirmiştir. Kitaplarını ise genellikle yatmadan önce okumuştur.[30] Okuduğu kitaplar arasında, Andre Beaumier'in Revolte adlı kitabı[31] ile Marx'ın Das Kapitali'nin bir eleştirisi de vardır.[32] Ayrıca orada iken karşılaştığı Cemal Paşa ve eşi, Albay Emin Bey ve eşi, Celal Bey, Hüseyin Cahit Bey ve Ahmet Paşa gibi bazı kişilerle de temaslarda bulunmuş,[33] yabancı dilini ilerletmek amacıyla Fransızca ve Almanca dersler almıştır.[34] Bu arada Kocatürk'e göre, 24 Temmuz'da Giesshübl kasabasını ziyaret etmiş, buradan arkadaşları Cevat Abbas (Gürer), Rasim Ferit (Talay), Madam Corinne ve Corinne'in kız kardeşi Matmezel Edith'e gönderilmek üzere kartpostal yazmış, ancak bunları göndermemiştir.[35]

---

[25] **a.g.e.**, s.VII, 24-25; ayrıca bkz. Ekler.
[26] **a.g.e.**, s.58.
[27] **a.g.e.**, s.33, 38, 39-40.
[28] **a.g.e.**, s.60.
[29] **a.g.e.**, s.54.
[30] **a.g.e.**, s.33, 36, 39, 41, 52, 55, 60.
[31] **a.g.e.**, s.33.
[32] Gawrych, **a.g.e.**, s.87.
[33] İnan, **Karlsbad Hatıraları...**, s.36.
[34] **a.g.e.**, s.33-34, 55.
[35] Utkan Kocatürk, **Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe Atatürk ve Yakın Tarihimize İlişkin Görüşler, Araştırmalar, Belgeler**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s. 296.

Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili olarak birçok bilgi içeren günlükten, Onun kişiliğine yönelik bazı bilgilere de ulaşılabilmektedir. Günlükteki notlarından anlaşıldığı kadarıyla, Atatürk sıradan bir insan değildir. Kendine göre tarzı olan ve gittiği yerin koşullarını tamamen benimsemek yerine, o mekânı kendi yaşam biçimine uygun duruma getirmeye çalışan bir kişiliğe sahiptir. Ayrıca üst düzey bir asker olmasına karşın, orta halli bir aileden gelmiş, hayatın içinde olan biridir. Nerede, nasıl davranılması gerektiğini bilen, detaylara, kişisel temizlik ve bakımına, dış görünüşüne son derece önem veren, ne istediğini bilen, karşısındakini incitmekten çekinen, titiz, kibar, medeni cesarete sahip, inandıklarını açıkça ifade edebilen, hazır cevap[36] ve günlüğünde kullandığı bazen mizahi bir anlatımdan da[37] hareketle nüktedan olduğu söylenebilecek bir kişiliği vardır.[38]

---

[36] Mustafa Kemal Atatürk ile Doktoru Vermer arasında geçen şu diyalog bu konuya örnek olarak verilebilir:
"*Doktor gıda meselesini tayin ederken ekmek mevzuubahis oldu.*
- *Tabiî beraberinizde un getirdiniz… dedi.*
- *Hayır dedim.*
- *O halde, burada ekmek bulamıyacaksınız. Çünkü burada yalnız yerlileri hükûmet iaşe etmek mecburiyetindedir. Ecânibi değil.*
- *Öyle ise, doktor, benim burada oturmaklığıma imkân yoktur. Hemen yarın memleketime avdet edeyim. Bizim memleketimizde ecânib yerlilerden daha çok istihlâkâkatta bulunmaktadır. Ben de hükûmetim ecânibe ekmek verilmesine mümânaati edeyim.*" **a.g.e.**, s.30.

[37] Kreiser, **a.g.e.**, s. 151; Bu konuya örnek olarak günlüğünden şu satırlar örnek olarak verilebilir:
"*… Muayene esnasında yaşımı sordu. 36-37 yaşında olduğumu söyledim. Hayretle:*
- *Pek çabuk general olmuşsunuz. Sizin memleketinizde sizin sinninizde başka genç general var mıdır?*
- *Harbiye Nazırımız da gençtir dedim. Bu sual karşısında kaldığım zaman, 21 sene Mısır'ın Kahire'sinde bulunmak ve arapçayı lisan-ı mâderzâdi gibi görüşmek tecrübe ve tetkikatında bulunmuş olan ve bu itibarla Şarkı, şarklıları az çok tanımış olduğuna şüphe olmayan doktor Vermer'in, içinden, zavallı Türkiye bu çocukların eline düşmek için ne hale gelmiş bulunmalısın! Dediğini hisseder gibi oldum.*
- *Doktor, dedim bizim ordumuzda ihtiyar generaller de vardır. Benim ve emsâlimin pek genç kabul ettiğiniz sinnde sgeneral oluşumuz, herhalde, ahvâl ve hadisat-ı fevkalâdenin bizi îfâsına müyesser eylediği vezaif-i mühimmenin vatana pek nâfi' oluşundandır.*" İnan, **Karlsbad Hatıraları…**, s. 30; "*Program mucibince sabah saat 7 de Marksbrun önünde kadehimi içiyorum, kadehi yarıladıktan sonra yudum yudum hem içiyor ve hem de Mühlbrun'a doğru yürüyorum. Yağmur yağdığı için açık olan şemsiyemle başımı muhafaza ediyor, paltomu ıslanmaktan vikaye edemiyordum. Muşammamı Şevki'ye vermiştim. O da arkamdan geliyordu. Su bitti, hatvelerimi sıklaştırdım. Hızlı hızlı adeta asker yürüyüşüyle yürüyordum. Herkesin durup bana baktığını ve gülmekte olduklarını gördüm. Yürümeğe devam etmekle beraber etrafıma, geriye bakınıyordum. Bir de ne göreyim. Benim Şevki hemen bir, iki adım mesafe ile bana ayak uydurmuş, yere kadar uzanan benim muşambam içinde kendinden geçmiş, kollarını sallayarak beni takib ediyor. Talimhane meydanında acemî efrâdın yürüyüş talimi esnasında tatbik olunan şakilerden biri… Ben de gülmeye başladım…*" **a.g.e.**, s.39.

[38] **a.g.e.**, s.31-34, 55-56.

Günlüğündeki notlara göre, toplumsal ve siyasal sorunlara karşı da ilgisiz değildir.[39] Hatta sadece sorunları tespit etmekle kalmamış, çözüm önerilerinde de bulunmuştur. O'na göre, ilerlemek için toplumsal bir dönüşüm zorunludur. Osmanlı toplumunun gelişmesi için, değişmesi gerektiğine inanan Mustafa Kemal Atatürk, değişimin de kökten olması gerektiğine inanmıştır. 6 Temmuz 1918'de defterine yazdıkları ile toplumun değişimi konusunda neden ıslahatçı ve evrimci değil de, köktenci ve radikal bir tutum izlenmesi gerektiği konusundaki inancını açıkça belirtmiş ve şunları söylemiştir:

> "*Ben her vakit söylerim, burada da bu vesile ile arzedeyim benim elime büyük salâhiyet ve kudret geçerse, ben hayat-ı ictimâiyemizde arzu edilen inkılâbı bir anda bir "Coup" ile tatbik edeceğimi zannederim. Zira ben, bazıları gibi efkâr-ı avamı, efkâr-ı ulemayı yavaş yavaş benim tasavvuratım derecesinde tasavvur ve tefekkür etmeğe alıştırmak suretiyle bu işin yapılacağını kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor*".[40]

Eserde, Atatürk'ün saltanat kurumuna ve milli iradeye yönelik düşünceleri hakkında da bilgiler yer almaktadır. Padişahın ölümü karşısındaki düşünceleri, saltanat kurumuna yaklaşımını yansıtmaktadır. Günlüğünde yazdıklarına göre, o tarihlerde de ne saltanat kurumuna ne de onun başında bulunan padişaha karşı bir inancı kalmıştır. Buradan hareketle, Cumhuriyet fikrine sahip olduğu ileri sürülebilir.[41] Bu konuda günlüğüne şunları yazmıştır:

> "*... saat 7.30'da dünkü hâtırâtı kaydetmek üzere bu masanın başına geçtim. Cemal Bey ve arkadaşı geldiler. Bürodan çıktım. Onlara beyân-ı itizardan sonra pijamalı bir kıyafette salonda kabul ettim. Cemal Bey:*
>
> *- Cümleye, yeni padişaha ömür versin dedi!*
>
> *Birdenbire şaşırdım. Ne var, ne oldu, dedim.*
>
> *- Malûmatınız yok mu? padişah vefat etti!*
>
> *- Teessür ve teessüf ederim, dedim.*
>
> *Bu zevât bu sözlerimin medlûlünü anlayamadılar. Hakları vardı. Çünkü ben, ne ölen padişaha acıdığımdan ve ne de yeni padişahın ömrünün uzun veya kısa olacağından müteessir değildim...*"[42]

Mustafa Kemal Atatürk'ün, günlüğünde en fazla yer verdiği konu ise kadın ve erkek ilişkileri ile evlilik kurumuna yönelik düşünceleri olmuştur.[43]

---

[39] Lord Kinross, **Atatürk**, Türkçesi: Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994, s.146.

[40] İnan, **Karlsbad Hatıraları...**, s.43.

[41] **a.g.e.**, s.40.

[42] **a.g.e.**, s.39-40.

Kadın ve erkeğin özgür olması gerektiğini, ancak evlilikleri süresince de yaşamlarını fikren ve maddeten birbirlerine adamaları gerektiğini söyleyerek evli bir kadın ve erkeğin sadece evde değil, evin dışında da birlikte vakit geçirmelerinin özellikle erkeğin sadakati açısından önemli olduğuna dikkat çekmiş[44] ve bu konuda şunları söylemiştir:

> "*... kemâle eren her erkek ve her kadın kendine her nokta-i nazardan küfüv olan bir eş buluncaya kadar, muhafaza-i nezahet edecek ve bulduktan sonra teşekkül edecek çift bir ocak vücuda getirecek... Tarafeynden biri ölünceye kadar veyahut şimdiye kadar mer'î kavaid ve kavanin-i şeriyenin mesağ gördüğü esbâb tahtında iftirak edinceye kadar erkek karısına, kadın yalnız kocasına manen, fikren, maddeten hasr-ı mevcudiyet edecek... Zevceynde, harice taşmak istidadında olan hissiyat ve temayülâtı boğmak için tedbir alalım: İslâmiyet'te tatbik edilmekte olan tesettür, kadınların kocalarından başka erkekle kat'iyen temasa gelmemeleri ve hayat-ı hariciyeye mâlik olmamaları bir dereceye kadar kadınları tevkif eder, fakat erkekler için, bugünkü, zemin-i medeniyette bir mânia icat etmek müşkül... Vakıa onları ciddî ve sürekli mesaî içinde bulundurmak suretiyle meşgul etmek varid-i hatır olur. Pek güzel, o kadar ciddi ve yorucu meşagilden sonra, son asır terakki ve medeniyetin şuaatiyle ve dimağı tenevvür etmiş bir erkek, işinden doğru evine gelip, kapanmak suretiyle yarın için icab eden zevk ve kuvvet-i mesayii iktisab edebilir mi?... Biraz hava, biraz mûsikî, biraz tiyatro, hülâsa bir hayat arzu etmez mi?.. Bu icabat-ı tabiiye ve medeniyeyi tatbik ederken yanında karısı bulunmazsa, bu noksanı telâfî etmek lâzım gelmeyecek mi? Çünkü bir erkek için kadın huzurundan, kadın sözünden, kadın refakatinden mahrum bulunmak bir noksandır, bu behemehal tatmin olunur...*"[45]

O'na göre, evli bir erkek ve kadın aslında hayatı paylaşmaktadırlar. Bu nedenle, her ikisinin de birbirini mutlu edebilmesi için iyi bir şekilde eğitilmeleri gerekmektedir. Ancak özellikle kadınların eğitilmesinin önemini vurgulayan Atatürk, bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: "*Bu kadın meselesinde cessur olalım. Vesveseyi bırakalım... Açılsınlar onların diğamlarını ciddi ulum ve Fünun ile tezyin edelim. İffeti, fenni sıhhi surette izah edelim. Şeref ve haysiyet sahibi olmalarına birinci derecede ehemmiyet verelim.*"[46]

Mustafa Kemal Atatürk, Güneydoğu'da 16. Kolordu Komutanı iken, 7 Kasım 1916 ile 25 Aralık 1916 günleri arasında tuttuğu notlarında da aynen Karlsbad'da olduğu gibi, toplumun gelişiminde kadının hayati bir yeri

---

[43] **a.g.e.**, s.44-45.
[44] **a.g.e.**, s.44.
[45] **a.g.e.**, s.44.
[46] **a.g.e.**, s.45.

olduğuna ve toplumsal gelişmenin ancak kadının özgürleşmesi ve gelişmesi ile sağlanabileceğine inanmaktadır.[47]

Günlüğünde, devlette sorumlu mevkide bulunanların, nasıl bir yönetici olmaları gerektiği konusuna da değinen Mustafa Kemal Atatürk, "*Bir recül-i devlet kendi insanî hislerine tâbi olarak, mesail-i devleti halledemez, o selâhiyete mâlik değildir. Memleket kimsenin malikânesi değildir. Yalnız, biz Türkler memleket ve milletin idaresini elimize aldığımız zaman, kendi umûr-ı zâtiyemizdeki ulüvv-i cenâb-ı umûr ve mesail-i devletin ecânible hallinde düstur ittihâz ediyor, bir çocuk gibi aldanıyoruz.*"[48] diyerek, yöneticilerin kişisel özelliklerini devlet yönetimine karıştırmamaları gerektiğine dikkati çekip, devleti kendi özel işlerini yönetiyor gibi yönetemeyeceklerini söyleyerek bu tür davranışların yönetimde zaaf yaratacağını belirtmiştir. Ayrıca toplumların yaşayışları, inançları, değerleri gibi konularda birbirlerinden bazı farklılıkları olabileceğine de işaret etmiştir. Ancak bu farklılıklara değinirken, bunları toplumların birbirlerine karşı üstünlüğü ya da birinin iyi, diğerinin kötü olduğu şeklinde bir yaklaşımla açıklamamıştır.[49]

Eserinde bir komutanın nasıl olması gerektiği konusuna da değinen Mustafa Kemal Atatürk'e göre, bir komutanın cesareti aldığı sorumlulukla ölçülür. Bu nedenle, komutanlar sorumluluk almaktan çekinmemelidirler. Ayrıca günlüğünde, doğru karar vermenin ve yaptığı işte isabet göstermenin de bir komutan için her şeyden daha önemli olduğunun altını çizmiş ve Türk ordusundaki komutanların en büyük zaafının geri çekilme manevrası konusunda zamanında karar verememeleri ve geri çekilmeyi bir eksiklik olarak görmeleri olduğunu belirterek bu konuda da şunları söylemiştir:

> "*Kumandanların en büyük cesareti, mesuliyetten korkmamalarıdır, dedim, filhakika mesuliyetin ağırlığını ben kendi nefsimde tecrübe ettim. Namuslu ve izzet-i nefis sahibi bir kumandan için ölüm hiçbir vakit varid-i hatır olmaz, onu düşündüren icraatının isabet ve adem-i isabetidir. Bilakis, ricat manevrası için kumanda da pek büyük isabet-i karar, nüfuiz-i nazar olmak lazımdır. Bizim ordumuzu felaketlere sevkeden ekseriya ricat manevrası için sahib-i azim ve karar kumandanlarımızın mefkudiyeti olmuştur. Faik düşman taarruzu karşısında ekseriya kumandanlar, askerin kendi kendine*

[47] Bu konudaki düşünceleri şöyledir: "*8/9 saat 9 sonraya kadar Erkânıharp Reisiyle tesettürün lâğvı ve hayat-ı içtimaiyemizin ıslahı hakkında sohbet; 1) Muktedir ve hayata vâkıf valide yetiştirmek, 2) Kadınlara serbestisini vermek, 3) Kadınlarla müşareket-i umumiye, erkeklerin ahlâkiyatı, efkârı, hissiyatı üzerinde müessirdir. Celb-i muhabbet-i mütekabile temeyül-i fitrîsi.*" Tezer, **a.g.e.**, s.75-76.

[48] **a.g.e.**, s.35.

[49] **a.g.e.**, s.44.

terk-i mevkii ettikleri zamana kadar karar vermekten tehaşi ederler ve sonra da ricati bir kabahat ve askeri kabahatli görürler."[50]

Burada dikkati çeken nokta, Mustafa Kemal Atatürk'ün günlüğünde belirttiği bu düşüncelerini daha önceden, 1916'da Muş'ta, Ruslara karşı uygulamış olmasıdır.[51] Ayrıca yıllar sonra, Milli Mücadele'nin yürütüldüğü sırada, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nde Yunan kuvvetleri karşısında tutunamayan Türk ordusunu Sakarya'nın doğusuna çekmiştir. Bu örnekler, Mustafa Kemal Atatürk'ün bu düşüncelerinin sadece teorik olmadığını, kendi yaşamında pratik bir değerinin de olduğunu göstermektedir.

Günlüğünde askeri birliklerin başarılı olmasının nedenlerini de irdeleyen Mustafa Kemal Atatürk, askeri kuvvetlerin başarılı olmasında başlarında bulunan komutanların sahip oldukları özelliklerin de etkisi olduğuna vurgu yaparak bir komutanın ününün, cesaretinin, kendine olan güveninin derecesinin başında bulunduğu askeri kuvvetin başarılı olmasında önemli etkenlerden biri olduğunu söylemiştir.[52] Bu konudaki düşünceleri şu şekildedir:

"*Cesaret hakkında daha görüşülüyordu. Dedim -Malum-i âlileridir, kitaplarda, bir yerde gayet cesur olan asker, diğer bir yerde ürkek ve bilakis bir yerde ürkeklik göstermiş bir kıta-i askeriyenin diğer bir yerde cesur olabileceğini okudum. Ben daima tabiat-ı askeriye, ahval-i ruhiye ve maneviyeye çok dikkat ederim. Hakikaten bu hali birçok defalar ben de gördüm. Bunun muhtelif avamil ve vesaiki olabiliyor. Kumandanların hal ve şanı ve kuvvet-i kalp ve itimad-ı nefse derece-i malikileri pek büyük ehemmiyeti haizdir.*"[53]

Sonuç

Mustafa Kemal Atatürk'ün Karlsbad'da tedavi olurken tuttuğu günlük, Onun hakkında bazı bilgilere ulaşabilmeyi mümkün kılmaktadır. Günlükten anlaşıldığı kadarıyla, Atatürk, Karlsbad'da her şeyden önce kısa bir süreliğine de olsa dinlenmek, yabancı dilini geliştirmek, kitap okumak, ülkesinin geleceğine yönelik düşüncelerini gözden geçirmek ve bunları başkalarıyla tartışmak için bir fırsat yakalamıştır.

Bunun dışında günlükteki bilgiler, araştırmacılara Mustafa Kemal Atatürk'ü aracısız bir şekilde, doğrudan tanımak ve anlamak fırsatı da vermektedir. Daha açıkçası araştırmacılara, Onun birçok yerde dile getirilen

[50] **a.g.e.**, s.41-42.
[51] **a.g.e.**, s.41-42.
[52] **a.g.e.**, s.42.
[53] **a.g.e.**, s.42.

bazı özelliklerini ve düşüncelerini doğrudan kendisinden öğrenmek fırsatı sunmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün hemen her koşulda kitap okumak için özel bir çaba gösterdiği ve okumanın kendisi için nasıl vazgeçilmez bir alışkanlık olduğu, yabancı dil bildiği ve ilerletmek konusunda kararlı olduğu günlükte açıkça görülebilmektedir. Ayrıca, Onun ülkesinin yaşadığı sorunlara karşı da kayıtsız kalmadığı, bu sorunlara bir aydın duyarlılığı ile yaklaştığı ve ne tür çözümler ürettiğine yönelik ipuçlarına da ulaşılabilmektedir.

Günlük, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın lideri ve yeni Türk devletinin kurucusu olan, Mustafa Kemal Atatürk'ün fikri alt yapısının kökenlerine ve bunların nasıl ve hangi koşullarda şekillendiğine yönelik de bilgiler vermekte ve yeni Türk devletinin sahip olduğu niteliğinin tümüyle olmasa bile önceden belirlenmiş bir düşüncenin sonucu olduğuna ışık tutmakta, ayrıca Atatürk'ün düşüncelerindeki tutarlılığı görmek açısından da bir fırsat yaratmaktadır. Nitekim yıllar sonra eline yetki geçtiğinde, yeni Türk devletini bir devrimle kurmuş, 1918'de günlüğüne yazdığı gibi kadınların eğitilmesi, toplumda eşit bir duruma getirilmesi ve özgürleşmesi için gerekli düzenlemeleri yapmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Atatürk'ün Not Defterleri, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, C. I - XII, Ankara, 2004 - 2009.

Atatürk Seyahat Notları (1930-1931), Yayına Haz.: Gürbüz Tüfekçi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.

Atatürk'ün Askerliğe Ait Eserleri, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1959.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, C. 25, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2009.

Atay, Falih Rıfkı, **Atatürk'ün Bana Anlattıkları**, Bateş Yayınları, İstanbul, 1998.

Bayur, Hikmet, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, C. I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1990.

Eşref, Ruşen, **Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Gawrych, George W., **Genç Atatürk Osmanlı Zabitinden Türk Devlet Adamına**, Doğan Kitap, İstanbul, 2014.

Geometri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara, 2000.

Grassi, Fabio L., **Atatürk**, Çev.: Eren Yücesan Cendey, Turkuvaz Kitap, İstanbul, 2009.

İğdemir, Uluğ, **Atatürk'ün Yaşamı 1881-1938**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1980.

İnan, A. Âfet, **Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, 2. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

_____, **M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Kaya, Erol, **Mustafa Kemal Atatürk'ün İlk Gazetesi Minber Açıklamalı Çevirisi**, Ebabil Yayınları, Ankara, 2007.

Kinross, Lord, **Atatürk**, Türkçesi: Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1994.

Kocatürk, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1992.

_____, **Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe Atatürk ve Yakın Tarihimize İlişkin Görüşler, Araştırmalar, Belgeler,** Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.

Kreiser, Klaus, **Atatürk**, Çev.: Dilek Zaptçıoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Mango, Andrew, **Atatürk**, Remzi Kitabevi, Türkçesi: Füsun Doruker, 3. Basım, İstanbul, 2004.

Ozankaya, Özer, **Cumhuriyet Çınarı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.

Tezer, Şükrü, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972.

Turan, Şerafettin, **Atatürk ve Ulusal Dil**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

_____, **Mustafa Kemal Atatürk**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2004.

Uzun, Hakan, **Atatürk ve Nutuk**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.

Makaleler

İnan, Afet, "Atatürk'ün (1915–1916–1918) Hatıra Defterinden: Okuduğu Kitaplar", **IX. Türk Tarih Kongresi 21–25 Eylül 1981**, C.III, ss. 1518–1524, Ankara 1989.

Özerdim, Sami N., "Cumhuriyet'in Ellinci Yılında: Atatürk'ün Yazıları, Sözleri", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C. 28, Sayı: 3, ss. 127-141, 1973.

Özlü, Hüsnü, "Atatürk'ün Yazdığı 'Taktik Meselesinin Çözümü ve Emirlerin Yazılmasına İlişkin Öğütler' Adlı Eserin, Onun Liderlik Özellikleri Açısından Analizi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 48, ss. 815-838, (Güz 2011).

Arslantürk, Hakan, "Düşünceleri, Eserleri ve Uygulamalarının Işığında Atatürk ve Askerlik", Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Yayınları, **Atatürk Haftası Armağanı**, Sayı: 39, ss. 121-134, (10 Kasım 2012).

İnternet Kaynakları

https://tr.wikipedia.org/wiki/Karlovy_Vary Erişim tarihi: 03.01.2016.